

**The Impact of Behavior of Contracting Parties on Iranian Law
and European Principles of International Contracts and
Documents**

Mohammad gholizadeh¹

Soheil Taheri ^{2*}

Alireza Mazloom Rahani³

Abstract

Basically, after the conclusion of the contract, which can sometimes be very long, is the stage of implementation and fulfillment of mutual obligations, which arises in the first place from the authorized intention of the parties, which is based on the principle of freedom of contract and is manifested in the contract documents. Although the parties state their claims in the contract documents according to the principle of freedom of contract, these freedoms are subject to legal restrictions. On the other hand, the behavior of the parties to the contract is very important in how to fulfill the mutual obligations contained in the written documents of the contract. But it has not been widely cited in British courts. It should be noted that in all legal systems based on the rule of will of the parties in contracts, the subsequent behavior of the parties is considered the source of interpretation of the contract. Therefore, in Iranian law, despite the lack of specification, it can be accepted that by fulfilling the above conditions, the subsequent behavior of the parties in interpreting the contract can be cited. In the Convention on Sale and International Documents under study, despite the disagreement, it is accepted that the subsequent behavior of the parties can resolve the ambiguities in the contract, and explicitly the subsequent actions and behavior of the parties in interpreting the contract and clearing the ambiguity is considered. Subsequently, the parties to the contract are considered to be one of the recognized interpretive sources in international trade, and as mentioned in paragraph 3 of Article 8 of the Convention on Sale, the ambiguity of the contract can be removed by using it.

Keywords: Behavior of the parties to the contract, International documents, Iranian law, European principles, Convention

¹. PhD Student, Department of Law, Shahr-e-Qods Branch , Islamic Azad University , Tehran , Iran

². Assistant Professor, Department of law, Shahr-e-Qods Branch , Islamic Azad University , Tehran , Iran

³. Assistant Professor , Department of law, Shahr-e-Qods Branch , Islamic Azad University , Tehran , Iran

<http://doi.org/10.30510/psi.2022.338723.3389>

تأثیر رفتار طرف‌های قرارداد در حقوق ایران و اصول اروپایی

قراردادها و اسناد بین‌المللی

محمد قلی زاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۸

سهیل طاهری^۲*

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۱۹

علیرضا مظلوم رهنی^۳

چکیده

اصولاً بعد از طی مراحل انعقاد قرارداد که بعضاً می‌تواند بسیار طولانی باشد، مرحله اجرا و ایفای تعهدات متقابل است که در وهله اول از قصد مصرح طرفین که بر اساس اصل آزادی قراردادها حاصل شده و در قالب اسناد قرارداد تجلی می‌یابد، ناشی می‌شود. اگرچه طرفین بنابر اصل آزادی قراردادها، مطالبات خود را در اسناد قرارداد قید می‌نمایند ولی این آزادی‌ها ذیل محدودیت‌های قانونی است. از سویی دیگر، رفتار طرف‌های قرارداد در چگونگی اجرای تعهدات متقابل مندرج در اسناد مکتوب قرارداد بسیار مهم است. بنابراین در حقوق ایران نیز با وجود عدم تصریح، می‌توان پذیرفت با احراز شرایط مزبور، رفتار بعدی طرفین در تفسیر قرارداد قابل استناد است. در قراردادهای تجاری بین‌المللی با توجه به رفتار قرارداد، تنها آن دسته از مذاکرات مقدماتی را می‌توان به عنوان اساس و مبنای تفسیر قرارداد پذیرفت که متعلق قصد مشترک رفتار طرفین باشند و یا اینکه مذاکرات مقدماتی که نهایتاً مورد توافق صریح یا ضمنی طرفین واقع نشده و یا عقد بر اساس آن منعقد نگردیده است، به دلیل عدم ارتباط با رفتار نمی‌تواند اساس و محور تفسیر قرار گیرد. رفتار متعاقب طرفین تنها در صورتی می‌تواند اساس و محور قرارداد واقع شود که در ارتباط با نحوه اجرای قرارداد و مسائل و موضوعات مرتبط با آن باشد.

کلید واژه‌ها: رفتار طرف‌های قرارداد، اسناد بین‌المللی، حقوق ایران، اصول اروپایی، کنوانسیون

^۱ دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ استادیار، گروه حقوق، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۳ استادیار، گروه حقوق، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

در اسناد بین المللی مورد مطالعه تأثیر رفتار بعدی طرف‌ها در تفسیر قرارداد اصول حقوق قراردادهای اروپا ذکر شده است: "در مواردی که یک طرف قرارداد قصد نداشته باشد تا خود را ملتزم به مفاد قرارداد نماید، اگر طرف دیگر قرارداد دلیلی ارائه نماید مبنی بر این که او از اظهارات و رفتار طرف قرارداد این قصد را استنباط نموده است، طرف قرارداد علی‌رغم عدم وجود قصد التزام، ملزم به مفاد قرارداد است" یا در تفسیر ماده ۱۰۶-۲ این اصول در مبحث اعتماد طرفین به عنوان یک رفتار، چنانچه طرفین قرارداد با رفتارشان بر تعدیل قرارداد که حاوی شرط مرجع است، توافق نموده باشند و طرف قرارداد به صورت معقول با اعتماد بر همین رفتار اقدام نموده باشد، در این صورت طرف دیگر قرارداد از استناد به شرط مرجع محروم می‌شود. در اصول قراردادهای بازرگانی بین المللی در ۳-۴ بند ج. به تأثیر رفتار در موارد متعدد تصریح شده است.

در اصول قراردادهای بازرگانی بین المللی ماده ۲-۴ با عنوان تفسیر اظهارات و رفتارهای دیگر، رفتار در کنار اظهار اراده قرار گرفته است. در ماده ۳-۴ این اصول در مقام بیان اوضاع و احوال مؤثر بر قرارداد در بند ج به رفتار طرفین متعاقب انعقاد قرارداد تصریح شده است.

در اصول حقوق قرارداد اروپایی نیز ماده ۱۰۲-۵ با ذکر قاعده کلی مبنی بر لزوم در _____ نظ

گرفتن اوضاع و احوال انعقاد قرارداد، رفتار طرفین و تأثیر آن بیان شده است که در تمام نظام های حقوقی مورد مطالعه این تحلیل منطقی پذیرفته شده است و در راستای توجه به اوضاع و احوال و شرایط پیرامونی انعقاد قرارداد، سابقه و رویه معاملی بین طرفین از منابع تفسیر قرارداد قلمداد می گردد. البته مدعی کسی است که معتقد به وجود رفتار و رویه مزبور است و او باید وجود چنین رویه ای را اثبات نماید (شعاریان و ترابی، ۱۳۷۹: ۲۲۴)

در حقوق ایران صرف اعتماد و اطمینان به رفتار طرف مقابل مبنی تلقی نشده است. در حقوق ایران به آشکار ویژگی های لازم برای رفتاری که حاکی از اعلام اراده می باشد از جمله این که رفتار طرف قرارداد باید از روی علم و آگاهی باشد. ویژگی مهم دیگر در چنین رفتارهایی این است که این رفتار به عمد و حاکی از اراده واقعی طرف قرارداد باشد؛ البته بسیاری از ویژگی های دیگر که به تفصیل بیان می شود.

اصولاً در همه نظریات سستی، قرارداد یک عمل خصوصی است و نه یک نهاد اجتماعی؛ دستگاه قضایی نمی تواند برای طرف ها قرارداد بسازد، هر فرد حافظ منافع و

مصالح خود است. مادامی که قرارداد نتیجه معامله آزادانه طرف‌ها است، خطری مبنی بر این که آزادی قراردادی تهدیدی برای کلیت نظم اجتماعی است، وجود ندارد. هرچند برطبق اصول، اشخاص ملزم به تعهدات خود هستند اما این الزاماً عادلانه بودن نتیجه تعهد را در بر ندارد. تعهدات باید حفظ شوند اما روابطی که با اجرای آنها ایجاد می‌شود، گاهی ناعادلانه است. مبادله آزاد، اصل مورد استناد کسانی است که ... انحصارگران دارایی‌های مادی‌اند. شایستگی اخلاقی شروط قرارداد تنها با ارجاع به احتمال زیان برای یک شخص، ارزیابی نمی‌شود. اگر با اصلاح حقوق فعلی قراردادها بتوان اشخاص را به معاملات بهتر و منصفانه و متعادل‌تر به نسبت حقوق قراردادهای فعلی سوق داد، پس چنین اصلاحاتی باید انجام پذیرد.^۱ (بگچی، ۲۰۱۴: ۱۷-۱۳)

همانگونه که بیان شد کشورهای اروپایی به دلیل اهمیت ویژه این نوع از قراردادها و در راستای ایجاد وحدت حقوقی، قواعد و مقررات منسجم و مستقلى را در خصوص قراردادهایی در دو سند اصول حقوق اروپایی در خصوص قراردادهای خدمات (زین پس اصول اروپایی خدمات) و چهارچوب مشترک مرجع (زین پس چهارچوب مشترک)^۲ وضع نموده اند.

پیشینه پژوهش

حیدری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی بررسی آثار اعمال نمایندگی در اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی و اصول قراردادهای اروپایی پرداختند. نتایج نشان داد که نقاط اشتراک و افتراق، به‌همراه مزایا و معایب رویکرد آن اسناد بین‌المللی تشریح می‌شود تا فعالان عرصه اقتصادی جهت انتخاب هریک از آن اسناد، بعنوان قانون حاکم و یا استاندارد قراردادی به نحو آگاهانه تری اقدام کنند.

خوهرسندیان و امیری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی مطالعه تطبیقی تعهدات طرفین قراردادهای خدمات در حقوق ایران و اروپا پرداختند. نتایج نشان داد که حقوق اروپایی تعهدات، مطابقت، رعایت استانداردها، مهارت و مراقبت، اطلاع‌رسانی قراردادی و هشداردهی، پرداخت بها (حتی در صورت عدم تعیین در متن قرارداد) و تعهد همکاری، قابلیت پذیرش فقهی و نیز تصریح در قوانین ایران را دارد.

شعاریان ستاری و قربان زاده (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی مبانی حقوقی و فقهی اجرای پیش از موعد قرارداد با مطالعه تطبیقی در اسناد بین‌المللی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد با آنکه طرفین قرارداد، ملتزم به اجرای تعهدات خود در موعد مقرر می‌باشند، اما در مواردی از این امر تخلف می‌شود و متعهد، نسبت به اجرای تعهدات خود در زمان پیش‌بینی شده اقدام نمی‌کند. مصداق بارز این امر، تأخیر اجرای تعهد است. با وجود این ممکن است تحت شرایطی، متعهد تمایل داشته باشد که تعهد خود را قبل از موعد مقرر ایفا نماید.

^۱ Bagchi

^۲ امروزه دیگر این سند در قالب پیش‌نویس مطرح نمی‌باشد و تحت عنوان (CFR) یا همان چهارچوب مشترک مرجع در نوشته‌های حقوقی مورد استناد قرار می‌گیرد. فلذا ما نیز زین پس از این سند حقوقی تحت عنوان چهارچوب مشترک یاد می‌کنیم.

موسوی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی مطالعه تطبیقی اصول تفسیر قرارداد پرداختند. نتایج نشان داد که قرارداد در مقام اجرا و یا در فرض بروز اختلاف بین طرفین، مبهم به نظر رسد و راه حلی صریح در آن مطرح نشده باشد.

روش تحقیق

روش ما در این پژوهش یک تحقیق توصیفی و کاربردی بوده به این معنی که با استفاده از روش‌های تحلیل و استدلال عقلانی، از نتایج آن برای الگوسازی استفاده شده است. روش پژوهش، شیوه برخورد نظام‌مند یا تحقیق جامع است که در این شیوه پژوهشگر ضمن طی مراحل جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و پردازش آنان، به تجزیه و تحلیل یافته‌ها می‌پردازد.

چارچوب نظری پژوهش

مفهوم قرارداد و اسناد بین المللی

"قرارداد" لغت فرانسوی بوده و به توافق بین دو یا چند نفر در خصوص معادل چیزی که متضمن نفع حقوقی باشد اطلاق می‌شود. چنین قراردادی موضوعاً می‌تواند با هویت و بوجود آوردن و یا تغییر و یا اسقاط تعهد و یا انتقال حقی باشد. قرارداد در لغت مترادف با عقد و پیمان آورده شده است.

در کامن‌لا، قرارداد این گونه تعریف شده است: "قرارداد توافقی است بین دو یا چند طرف، که تعهد می‌نمایند چیزی را (که قانون عوض نامیده می‌شود) داد و ستد نمایند و قصد دارند این توافق، از حیث قانون بر آنان الزام آور باشد"³. منظور از قرارداد در معنای عام، قراردادهای مربوط به مبادله کالا مانند بیع، قراردادهای مربوط به ارائه خدمات مانند بیمه، عملیات بانکی و قراردادهای توزیع، قراردادهای مربوط به مالکیت فکری مانند قراردادهای مجوز بهره برداری و واگذاری حق امتیاز را شامل می‌شود. اما آنچه نیازمند تبیین و تشریح است واژه "تجاری" و "بین المللی" است. در واقع یک قرارداد توافقی است تعهد آور برای انجام باعدم انجام امری؛ تعهدی میان دو نفر یا بیشتر که در آن افراد در جهت پیشبرد هر چه تمام تر منافع و اهداف خود با یکدیگر بر سر میز مذاکره نشسته و هرکدام تلاش می‌کند سهم بیشتری از سود را از آن خود نموده و در مقابل تعهداتی را نیز گردن می‌نهد.

³ A contract is an agreement between two or more parties, who promise to give and receive something from each other legally known as consideration and who intend the agreement to be legally binding", C.F. padfield, law made simple, 7th, 7th ed, 1989, p.112

۱. قراردادهای داخلی که در آن دو شخص حقیقی، دو ارگان یا شرکت واقع در یک کشور با هم برای انجام یا عدم انجام کاری منعقد می‌نمایند.

۲. قراردادهای خارجی یا بین‌المللی که نسبت به قرارداد داخلی محدوده وسیعتری دارد. در این جا الزاما دیگر دو شخص یا ارگان ایرانی باهم قرارداد منعقد نمی‌کنند بلکه مرزهای داخلی از بین رفته و صحبت از مرزهای بین‌المللی به میان خواهد آمد. در واقع زمانی قراردادهای بین‌المللی می‌شوند که یک عنصر خارجی وارد می‌شود مانند تابعیت متفاوت طرفین، محل انعقاد قرارداد، محل اجرای قرارداد و مواردی از این قبیل (قرارداد بین‌المللی در بند ۱ از ماده ۲ کنوانسیون واسیون حقوق معاهدات وین ۱۹۶۹ به این شکل تعریف می‌گردد: معاهده عبارت از توافق بین دولت‌هاست که به صورت کتبی منعقد شده و مشمول حقوق بین‌الملل باشد صرف‌نظر از عنوان خاص آن و اعم از اینکه سندی واحد یا در دو یا چند سند مرتبط به هم منعکس شده باشد در نظر بگیرید که می‌خواهید اتومبیل خود را به دوستان در ایران بفروشید، در این قرارداد قوانینی به کار ما خواهند آمد قانون مدنی، قانون آیین دادرسی مدنی و به طور کلی قوانین ایران می‌باشد چرا که هیچ عنصر خارجی در این موضوع مشاهده نمی‌شود. حال تصور کنید که قصد دارید چند اتومبیل را از کشور فرانسه به کشور ایران وارد نمایید. در این مساله دیگر بحث قوانین داخلی مطرح نیست -هر چند که قوانین داخلی کشورها برای چنین مواردی نیز حدود و ثغوری تعیین نموده و موانع و راهکارهایی بر این مبنا ارائه نموده‌اند- چرا که یک عنصر خارجی به نام کشور فرانسه به موضوع وارد شده است در نتیجه ناگزیر می‌بایست به قوانین بین‌المللی پذیرفته شده میان دو کشور مراجعه نمود و با توجه به محدودیت‌ها و موانع پیش رو انعقاد قرارداد را در ذهن پروراند.

قراردادها تجاری بین‌المللی

قرارداد بین‌المللی به قراردادی گفته می‌شود که حداقل یک عنصر خارجی در آن وجود داشته باشد، مثل تابعیت طرفین، محل انعقاد قرارداد، محل اجرای قرارداد و غیره. برای قراردادهای بین‌المللی یک تعریف حقوقی و یک تعریف اقتصادی وجود دارد. اشخاص بسیاری با انواع معاملات بین‌المللی سر و کار دارند و در رابطه با این معاملات دچار مشکلاتی می‌شوند. دانستن این‌که چه اصول و قواعد حقوقی را می‌بایست در تنظیم متن انواع قراردادهای بین‌المللی خود به کار برند تا از ضرر و زیان احتمالی در موقع بروز اختلاف پیشگیری کنند، حائز اهمیت است.

متن قرارداد زمانی واجد وصف بین‌المللی خواهد شد که دو طرف قرارداد در دو کشور مختلف اقامت داشته باشند یا این‌که محل اجرای قرارداد، خارج از محل اقامت دو طرف باشد. همچنین قبل از تنظیم انواع قراردادهای بین‌المللی، طرفین باید با یکدیگر در مورد کیفیت، نوع، مقدار و موعد تحویل کالا یا خدمت، پرداخت بها و تضامین قراردادی و سایر مسائل مرتبط مذاکره و گفتگو کنند.

قرارداد تجاری بین المللی قراردادی است که طرفین آن، از طریق پذیرش حقوق و تعهدات که حداقل یک عنصر فراملی دارد، اقدام به ایجاد یک ماهیت حقوقی می‌کنند. همچنین در اصول بازرگانی به موجب ماده ۱۷-۱-۲ شرط مرجع مانع از آن می‌شود که قرارداد با اظهارات یا توافق‌های پیشین در تعارض قرار گیرد و یا تکمیل شود؛ اما اظهارات پیشین در تفسیر قرارداد کاربرد دارند. در اصول بازرگانی اثر نبود شرط مرجع بیان نشده است، در صورت نبود یک قید ادغام دلیل بیرونی تکمیل کننده یا معارض با یک قرارداد کتبی قابل قبول است (اخلاقی، ۱۳۸۵: ۷۸)

بحث قانون حاکم بر قرارداد در عرصه روابط بازرگانی بین المللی صرفاً یک بحث تئوریک و نظری نیست و در عمل استفاده از آن مانده‌های فراوان دارد. این قانون چه به طریقه شخصی و ذهنی و چه به شیوه عینی انتخاب گردد دارای آثار حقوقی خاصی است. مهمترین اثر حقوقی این انتخاب در بحث رفتار قرارداد بیان می‌شود.

اصول اروپایی

ماده ۱۰۶-۲ اصول اروپا در تعریف تعدیل صرفاً کتبی مقرر می‌دارد: "شرطی در یک قرارداد کتبی که مقرر نماید هر تعدیل یا خاتمه قرارداد با توافق طرفین باید به صورت کتبی صورت پذیرد...". به موجب ماده ۱۰۶-۲ اصول اروپا شرط تعدیل صرفاً کتبی صرفاً اماره‌ای ایجاد می‌کند. بنابراین اصول اروپایی صرفاً یک اماره و فرض تأسیس نموده که بر اساس آن، با وجود یک (شرط تعدیل کتبی) در قرارداد، توافقات شفاهی و توافقات ناشی از رفتار طرفین، نمی‌توانند قرارداد کتبی را تعدیل کند یا آن را مختومه نماید. به این معنی که هر یک از طرفین قرارداد می‌توانند از این فرض عدول نموده و اثبات نمایند که آنها به صورت شفاهی و یا عملی توافقی دیگر نموده‌اند. بنابراین مطابق اصول اروپایی، شرط تعدیل کتبی، صرفاً موجب می‌شود که بار اثبات ادعا بر عهده کسی باشد که بر خلاف این فرض سخن می‌گوید (بوش^۴، ۲۰۰۶: ۹۷) در بند ۲ این ماده همانند کنوانسیون در صورت وجود رفتاری که طرف مقابل به آن اطمینان حاصل می‌شود.

تأثیر طرفین در ایجاد قرارداد

برای انجام عقد، هر یک از دو طرف باید اراده انعقاد آن را داشته باشند. اراده مرکب از رضا و قصد است. پذیرش این مبنا دارای آثار مهمی است که مستقیماً در تفسیر قرارداد موثر است. هیچ یک از اجزای قرارداد مهمل تلقی نمی‌شوند زیرا تمام عناصر و بخش‌های عقد به یکسان مورد توجه افراد قرار گرفته‌اند (اعمال الکلام اولی من اهمالته). بنابراین می‌توان از تمام اجزای موجود در قرارداد در توجیه وجود

یا رفع ابهام از سایر بخش‌ها نیز مدد گرفت (امامی، ۱۳۶۴: ۵).

⁴ Bush

اصول قراردادهای در اسناد بین المللی

در دیگر اسناد بین المللی همچون اصول قراردادهای تجاری بین المللی (از این پس اصول مؤسسه)

نیز وضع به همین منوال است بر طبق ماده ۱-۴ این سند:

- ۱- قرارداد باید براساس قصد مشترک طرفین تفسیر شود.
- ۲- اگر نتوان قصدی را شناسایی کرد، قرارداد باید بر طبق معنایی تفسیر شود که اشخاص متعارف از طرفین قرارداد، در اوضاع و احوال مشابه، آن معنا را برای قرارداد استنباط می نمایند.^۵ در این سند نیز قرارداد تابع اراده درونی و واقعی طرفین قرار گرفته است و در مقام تفسیر قرارداد دادرس باید تلاش کند تا قصد مشترک رفتار طرفین را اثبات کند. مشاهده می گردد که از جهت هدف تفسیر تفاوتی بین اصول مؤسسه و کنوانسیون وین، مشاهده نمی گردد. در این سند نیز قرارداد تابع اراده درونی و واقعی طرفین قرار گرفته است و در مقام تفسیر قرارداد دادرس باید تلاش کند تا قصد مشترک طرفین را اثبات کند و بر طبق بند ۲ در صورت عدم وجود دلیل مخالف چنین فرض می شود که برداشت عرفی و ظاهری از قرارداد با اراده ی واقعی طرفین مطابقت دارد. بنابراین روشن است که در فضای این سند، قصد مشترک درونی خلاف ظاهر عبارات را می توان اثبات کرد. نقطه قوتی که عبارت بند ۱ ماده ۴ - ۱ سند اصول مؤسسه نسبت به بند ۱ ماده ۸ کنوانسیون وین دارد در این است که به روشنی اعلام کرده که قرارداد برطبق قصد مشترک تفسیر می گردد و از این شبهه پرهیز کرده که نیت و مقاصد شخصی هر یک از طرفین در تفسیر دخالت داده شود. در اینجا اصول مؤسسه خلاء موجود در کنوانسیون وین را با ذکر صریح تفسیر بر طبق قصد مشترک منشا می یابد.

اصول حقوق قراردادهای اروپایی

هر چند که کنوانسیون در خصوص تفسیر اظهار یک جانبه و عملکرد هر طرف صحبت می کند، اما اظهار و رفتار طرف قرارداد می بایست صرف نظر از اینکه این قرارداد از طریق مذاکره دو طرف صورت گرفته باشد، یا قراردادی باشد که توسط یک طرف تنظیم شده و طرف دیگر آن را پذیرفته باشد و یا اینکه مشترکاً توسط دو طرف قرارداد تنظیم و امضاء شده باشد و یا قراردادی باشد که از طرق دیگر تنظیم شده باشد، مورد تفسیر قرار گیرد. این مسئله در اصول حقوق قراردادهای اروپایی (از این پس اصول اروپایی) صراحت در بند ۱ ماده ۵:۱۰۱ مقرر می دارد:

⁵ Article 4.1(2)"If such an intention cannot be established, the contract shall be interpreted according to the meaning that reasonable persons of the same kind as the parties would give to it in the same circumstances ".

- ۱- قرارداد بر طبق قصد مشترک طرفین تفسیر گردد، حتی اگر این قصد مخالف با معنای لفظی عبارات باشد^۶.
 - ۲- اگر ثابت شود که یکی از طرفین قصد داشته که قرارداد معنی خاصی بدهد و در زمان انعقاد قرارداد طرف مقابل نمی‌توانسته از این قصد ناآگاه باشد، قرارداد برطبق معنی مورد نظر طرف اول تفسیر می‌گردد.^۷
- همچنین اصول اروپایی صرفاً مقرر می‌کند که طرف دیگر نمی‌بایست از قصد طرف دیگر بی‌اطلاع باشد. علاوه بر این، زمان مربوطه در خصوص ارزیابی اطلاع و آگاهی طرف دیگر را مشخص می‌کند و آن لحظه انعقاد قرارداد است. این دقت در ماده ۸ کنوانسیون وین وجود ندارد، زیرا به طور موسع تری به موضوع تفسیر اظهارات و رفتار یک طرف قرارداد می‌پردازد و به گفته ی پروفیسور هانولد این ماده موسع تر نیز می‌باشد زیرا نسبت به مذاکرات متعاقب قرارداد و اقدامات آنها نیز، مربوط می‌شود. (هولند، ۱۹۹۱: ۷۸)

نقش کنوانسیون در اسناد بین‌المللی

کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ وین مشتمل بر چهار فصل و ۱۰۱ ماده گستره وسیعی از موضوعات حقوق بیع از جمله انعقاد با تشکیل قرارداد بیع، آثار قرارداد، تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی و... را به منظور یکسان سازی قوانین مورد توجه قرار داده است... با این وجود برخی از موضوعات از همان ابتدا به دلیل تفاوت در ساختار اجتماعی و اقتصادی رایج در کشورهای مذاکره‌کننده، از قلمرو شمول کنوانسیون وین مستثنی شدند (ماده ۲ کنوانسیون) و به همین خاطر در کنوانسیون وین نسبت به برخی مسائل حکم خاصی وجود ندارد.^۸

نوآوری‌ها و امتیازات مختلف کنوانسیون و نقش مهمی که در توسعه و تسهیل روابط تجاری بین‌المللی ایفاء می‌کند و روند رو به رشد تعداد اعضا متعاهد آن اقتضاء می‌کند که کشور ما نیز به این کنوانسیون بپیوندد، خصوصاً با توجه به این حسن کنوانسیون که مقررات آن جنبه تکمیلی و تفسیری دارد و طرفین معاهده آزادی کامل دارند که از اجرای تمام یا قسمتی از این حقوق متحدالشکل خودداری نمایند. لذا تعارضی با قواعد آمره ایجاد نخواهد کرد (انصاری، ۱۳۸۸: ۸۴)

⁶ Article 4.1(2) "If such an intention can not be established, the contract shall be interpreted according to the meaning that reasonable persons of the same kind as the parties would give to it in the same circumstances".

⁷ Article 5.101 (1) A contract is to be interpreted according to the common intention of the parties even if this differs from the literal meaning of the words

⁸ law. Legislation", Internationales Handelsrecht, 2008, 2345.

Available pace.edu/cisg/biblio/troiano.pdf Accessed at Aug 6 2012

جایگاه رفتار در مبانی و بنیادهای حاکم بر قرارداد

معمولاً برای توجیه حقوق قرارداد به معیار آزادی یا کارایی یا رویه و عملکرد اجتماعی و اعتماد اجتماعی استناد می‌شود. اما قرارداد یک پدیده اجتماعی پیچیده است که تنها از طریق یک جنبه، قابل تحلیل و منطقی کردن نیست. قراردادها طرف‌ها را قادر می‌سازد که تعهدات قانوناً اجباری را با توافق و وعده‌های دو طرفه و تحت شرایطی که قانون مقرر می‌دارد، منعقد سازند. قراردادها آشکارا اغلب به عنوان وسیله‌ای برای ساماندهی همکاری در قالب معاملات سودمند دو جانبه خدمت کرده‌اند. اما در مفهوم دو سویگی جمعی^۹ قراردادها با انتظارات مبنی بر عدالت نیز همراه خواهند بود. (ماگن، ۲۰۱۷: ۳۱۲)

این توقعات عدالت و انصاف ممکن است آشکارا توسط قوانینی به رسمیت شناخته نشده باشند اما با اطمینان می‌توان تصور کرد که بر انعقاد و اجرای قراردادها مؤثرند و بایستی توسط حاکمیت قرارداد در نظر گرفته شوند. به طور مثال یک طرح قراردادی که توسط تئوری قرارداد اقتصادی به عنوان مکانیسم مؤثر پیشنهاد شده باشد، اگر طرف‌ها آن را ناعادلانه تصور کنند، باید حذف شوند.

شرط انحصار متن کتبی قرارداد در حقوق ایران

شرط انحصار بیان می‌دارد، قرارداد شامل توافق‌های نهایی و کامل طرفین شده و بر همه شروط خارج از متن کتبی حاکم است. در تعریف این شرط در فرهنگ نامه بلک آمده این شرط ادعای طرفهای قرارداد مبنی بر این که قرارداد مکتوب تمام مقصود آنها را دربر نمی‌گیرد یا این قرارداد با توافقهایی پیشین (مذاکرات پیش قرارداد) منطبق نیست را می‌توان از میان برداشت. (بالکس، ۲۰۰۴، ۵۷۳)

در حقوق ایران بخشی از مفاد قرارداد با عنوان مفاد ضمنی و مفاد بنایی (تبانی) به رسمیت شناخته شده است. حقوقدانان با وحدت ملاک از مواد ۱۱۲۸ و ۱۱۱۳ قانون مدنی بر اعتبار مفاد بنایی استدلال کرده‌اند (شهیدی، ۱۳۸۳، ۳۴۰، کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۲۷، جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ۲۰۰، صفایی، ۱۳۸۴: ۳۶).^{۱۰}

بنابراین می‌توان گفت مفاد ضمنی قرارداد شامل: حکم عقل و بداهت (که شروط تبانی نیز یکی از این موارد شناخته شده است) و قانون و عرف و عادات قراردادی است. چنین نتیجه‌ای در فقه نیز قابل پذیرش است. بنابراین در مشروعیت و صحت چنین شرطی به این مفهوم که در تفسیر قرارداد به منابع عوامل دیگری به غیر از مذاکرات و تعهداتی مرجوع شود، از نظر فقهی نمی‌توان تردید کرد، تنها محدوده و قلمرو آن در قراردادها محل بحث و تأمل است.

در مشروعیت و صحت شرط انحصار به این مفهوم که بر مبنای حاکمیت اراده در تفسیر قرارداد به منابع و عوامل دیگری به غیر از عواملی که طرف‌ها آن را از قرارداد استثنا کرده اند، از

^۹ home reciprocals

قبیل (و عمدتاً)، مذاکرات، روابط و تعهدات پیش از قرارداد رجوع شود، از نظر فقهی نمی‌توان تردید کرد. شرط انحصار در فقه از شروط نامشروع، نامقدور و بی‌فایده نیست، بلکه شرطی صحیح است، اما محدوده و قلمرو آن و به عبارتی تفسیر خود شرط در قراردادها محل بحث است.

شرط انحصار متن کتبی در حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس در صورت وجود قرارداد کتبی، اصل بر این است که چنین متن مکتوبی همه مفاد قرارداد را دربر می‌گیرد (استون^{۱۱}، ۲۰۰۹، ۲۴۲) در صورت کتبی بودن قراردادها دادگاه تمایل ندارند به دنبال آن باشند که این قرارداد کتبی همه شروط مهم از نظر طرف‌های قرارداد را دربر نمی‌گیرد؛ به عبارتی، امکان خروج از شروط صریح قرارداد مکتوب وجود ندارد. این نظر را رویه قضایی در آرای متعددی تأیید کرده است.

البته شفاهی^{۱۲} تنها به مفهوم انحصاری شفاهی و لفظی نیست، بلکه هر دلیل خارج از متن مکتوب را شامل می‌شود (چیشر^{۱۳}، ۱۹۹۷، ۱۲۴) شرط انحصار در متن کتبی قرارداد در مقابل این ادعا که متن شامل همه شروط قرارداد نیست، مانعی برطرف ناشدنی قرار می‌دهد. در نتیجه، شرط انحصار، اعمال قاعده دلیل شفاهی را تضمین می‌کند.

شرایط اصلاح قراردادها در حقوق ایران

در حقوق ایران به نظر می‌رسد شرط اصلاح قرارداد به شکل خاص و مثلاً مکتوب صحیح و معتبر است؛ زیرا مانعی برای پذیرش چنین شرطی وجود ندارد و اصل آزادی قراردادی مؤید صحت چنین شرطی است (صفایی، ۱۳۸۴: ۱۱۵).^{۱۴} اما آیا اعتبار چنین شرطی در حقوق ایران مطلق است و تحقق اراده خارج از آن موثر نیست؟ در پاسخ باید گفت هرچند اصل صحت بر شرط انحصار تعدیل کتبی نیز حاکم است اما حکم به صحت منافاتی با پذیرش و قبول اصلاح قرارداد به صورت دیگر ندارد. به عبارتی بر مبنای اصل حاکمیت اراده و رضایی بودن قرارداد و مطابق مواد قانون مدنی از جمله ۱۹۱ که عقد واقع می‌شود به هر چیزی که دلالت بر آن نماید و ۲۸۴ که اقاله به هر لفظ

^{۱۱}stone

^{۱۲} Parole

^{۱۳}Cheshire

^{۱۴} در عقود اجاره در کشورمان چنین شرطی متداول است و معمولاً برای اجتناب از این که صرف سکونت و ادامه تصرف مستأجر پس از پایان مدت، تمدید شفاهی اجاره تلقی نشود، شرط می‌شود که اجاره تنها به صورت کتبی قابل تمدید است.

یا فعلی که دلالت بر آن نماید، واقع می‌شود و ۴۴۹ که فسخ به هر لفظ یا فعلی که دلالت بر آن نماید، حاصل می‌شود؛ ابراز اراده به هر وسیله‌ای کافی است و توافق به هر وسیله‌ای ابراز شود، مؤثر است. پذیرش این امر مسأله دیگری ایجاد می‌کند. اگر شرط تعدیل کتبی یا به شکل خاص ایجاد انحصار نمی‌کند و تحقق اراده با هر وسیله‌ای پذیرفتنی است؛ فایده‌ای برای چنین شرطی متصور نیست؛ در نتیجه چنین شرطی بی‌فایده تلقی شده و شرط بی‌فایده هم مطابق بند ۲ ماده ۲۳۲ قانون مدنی، باطل است.

شرایط اعتبار رفتار

اعتبار رفتار مزبور مطلق نیست. برخی معتقدند در صورت احراز شرایط زیر می‌توان از آن برای تفسیر قرارداد استفاده کرد:

(۱) آگاهی و اطلاع فرد: مبنای اعتبار رفتار مزبور انتساب آن به اراده و خواست طرفین است. به عبارتی رفتار باید با آگاهی و ارادی باشد. بنابراین در صورتی که فرد به اشتباه یا بر اثر تقلب و فریب دیگری آن را انجام دهد نمی‌توان، رفتار مزبور را منبع تفسیر قرارداد دانست؛

(۲) آگاهی طرف مقابل و امکان اعتراض و ایراد از جانب او: این شرط در راستای جلوگیری از انجام رفتار یک‌جانبه و تخلف از مفاد قرارداد پیش‌بینی شده است. در صورتی که طرف مقابل از رفتار فرد آگاه شود و نسبت به آن هیچ اعتراضی نکند، عمل انجام شده منطبق با خواست و اراده مشترک آنان فرض می‌شود؛

(۳) انتساب و ارتباط عمل مزبور با قرارداد: رفتار متعاقب باید در پرتو قرارداد و با توجه به آن قابل فهم باشد، به نحوی که علت انجام آن، قرارداد مورد نظر بوده و بدون آن بروز رفتار متفی گردد (قشقای، ۱۳۷۸: ۱۴۶).

نتیجه‌گیری

در حقوق ایران بدون تفکیک تفسیر و تعیین حقوق و تعهدات قراردادی، اصل حاکمیت اراده و شروط ضمنی و بنایی، عرف و عادت و سایر منابع قراردادی بر قرارداد حاکم اند و محدوده و قلمرو شرط انحصار را تعیین می‌کنند. شرط انحصار حسب مورد مذاکرات و روابط پیش از قرارداد یا عرف و عادت را از قرارداد استثنا می‌کند. در حقوق انگلیس شرط قرارداد کامل و تعدیل کتبی و منع دلیل شفاهی از شروطی لازم‌الاجرا و غیر قابل خدشه به شروطی که تنها ایجاد اماره و فرض می‌کنند و اراده طرف‌ها با هر وسیله‌ای احراز گردد، به قرارداد حاکم است، تحول و سیر نموده است. حقوق قراردادهای ما نیازمند تصویب مقررات کامل‌تر، منسجم‌تر و مطابق با نیازهای روز و از جمله راجع به تفسیر قرارداد به طور عام و (آن چه به این پژوهش مربوط است) به تفسیر شروط استاندارد و شروط انحصار به طور خاص است.

در ارزیابی اسناد بین‌المللی و قراردادهای در حقوق ایران باید گفت رویکرد این نظام‌ها در مسئله رفتار قرارداد، تقریباً یکسان است. زیرا مبنای آنها در حقوق قراردادها پذیرش اراده طرفین به عنوان منبع اصلی ایجاد تعهد و عدم ضرورت اعلام و ابلاغ آن به شکلی خاص

و در قالبی ویژه است. بنابراین علی‌رغم وجود برخی اختلاف نظرهای جزئی می‌توان رویکرد مزبور را در تمام آنها یکسان دانست.

کتابنامه

اخلاقی، بهروز و فرهاد، امام، (۱۳۸۵). اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی. تهران: انتشارات شهردانش.

انصاری معین، پرویز (۱۳۸۷)، حقوق تجارت بین الملل. نشر میزان، چاپ اول، صص ۸۴-۸۸. امامی سید حسن (۱۳۸۱)، مدنی، کتابفروشی اسلامی، تهران، چاپ بیست و دوم، ج ۱.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۸۹). حقوق تعهدات. تهران: انتشارات گنج دانش. خورسندیان، محمدعلی، امیری، میلاد (۱۳۹۷)، مطالعه تطبیقی تعهدات طرفین قراردادهای خدمات در حقوق ایران و اروپا، مجله حقوق تطبیقی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۴۶-۱۲۱ حیدری، احمد، عسکری، سید حکمت اله، ماندگار، مصطفی (۱۳۹۷)، آثار اعمال نمایندگی در اصول قراردادهای تجاری بین المللی و اصول قراردادهای اروپایی، پژوهش های روابط بین الملل، دوره ۸، شماره ۳ (پیاپی ۲۹)؛ از صفحه ۲۵۱ تا صفحه ۲۷۲.

شعاریان ابراهیم و ترابی ابراهیم (۱۳۷۹)، اصول حقوق قراردادهای اروپا و حقوق شهیدی، مهدی، (۱۳۸۱). اصول قرارداد هاو تعهدات. تهران: انتشارات مجد. ایران، انتشارات فروزش، تبریز، چاپ اول.

شعاریان ستاری، ابراهیم، قربان زاده، محمد (۱۳۹۲)، مبانی حقوقی و فقهی اجرای پیش از موعد قرارداد با مطالعه تطبیقی در اسناد بین‌المللی، دانش حقوق مدنی، دوره ۲، شماره ۱، صص ۶۳-۷۸

قشقای، حسین، (۱۳۷۸). شیوه تفسیر قراردادهای خصوصی در نظام حقوق ایران و نظام های حقوقی معاصر، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، چاپ اول صفائی، سید حسین (۱۳۸۴). حقوق بیع بین المللی با مطالعه تطبیقی. تهران: دانشگاه تهران

موسوی، سید فضل الله، موسوی، سید مهدی، وکیلی مقدم، محمد حسین، غلامی، مهدی (۱۳۹۱)، مطالعه تطبیقی اصول تفسیر قرارداد، پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۸۳-۲۱۳

Bagchi, Aditi (2014), Distributive Justice and Contract, Philosophical Foundations of Contract Law, Edited by Gregory Klass, George Letsas, and Prince Saprai, Oxford university press, p. 193-215
Bush, D (2006), The Principles of European Contract Law (part III) and Dutch Law, The Hague: Kluwer Law International
Honnold, John. O. (1991) Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law & Taxation
Magnan, Muriel Fabre (2017), What is a Modern Law of Contracts, ERCL 2017; 13(4), pp. 376-388
Stone, Richard (2009), The Modern Law of Contract, London and New York: Rutledge Cavendish.